

ИСТОРИЯ

ЩЕ ИЗПЛУВА ЛИ ОБРАЗЪТ НА ОДИСЕЙ ОТ МОРЕТО НА ЛЕГЕНДИТЕ?

Автор: Теодор Роков, Археологически музей - Варна

През 1991 г. близо до село Тзаната в югоизточната част на гръцкия о-в Кефалония археологът Лазарос Колонас разкопава останките на куполна гробница от микенската епоха – т.нар. *толос*. Нейната основа е с диаметър ок. 7 м. Във вътрешността ѝ са проучени три шахтови гроба, в които са открити останките на повече от 70 човека. Гробницата е датирана ок. 1400 г. пр. Хр. и е най-голямата от типа *толос* в Западна Гърция. Тези факти дават достатъчно основание на губернатора на Кефалония да обяви през 2005 г., че това е гробницата на цар Одисей. В подкрепа на тези твърдения се посочват и други, по-ранни археологически открития на острова: скални гробници от микенската епоха в околностите на селата Метаксата, Лакитра и Мазараката; останки от голямо селище от същата епоха в района на пристанището Порос; златни накити, идентични с откритите в царските гробове в Микена.

В края на месец август 2010 г. световните медии разпространиха сензационната но-

Одисей

вина, че на съвременния гръцки о-в Итака най-накрая е открит двореца на митичния цар Одисей. През 1996 г. екипът на професор Танасис Пападопулос разкопава в местността Агиос Атанасиос останките от масивна постройка на две нива, свързани с тесен проход, изсечен в скалите и кръгло помещение с неясно предназначение. Около тях също са открити камерите на няколко скални гробници, складови помещения и работилници, система от изсечени в скалата канали и подземна цистерна. Според професор Пападопулос това е типичен за микенската епоха дворецов комплекс. За идентифицирането му като царската резиденция на Одисей гръцкият учен посочва няколко глинени плочки със знаци, които наподобяват микенската писменост - *линеар Б*, открити в обекта, известен като „училището на Омир“. На една от плочките се предполага, че е изобразен завързания за мачтата на своя кораб Одисей и сирените. В подкрепа на твърдението, че останките, открити в Агиос Атанасиос са от двореца на Одисей гръцките археолози посочват и някои съвпадения между описанията на митичния остров, направени от Омир и съвременната топография на

Итака. Възможно ли е да са открити материални доказателства, че Одисей е бил действителна личност?

Омир подробно е описал делата и странствованията на своя герой, но не дава никакви сведения за това как е завършил неговия жизнен път. Повествованието в Омировата „Одисея“ спира до завръщането на Одисей в Итака и избиването на женехите. Със сигурност обаче това не е бил краят на неговите странствования. Още в началото своята поема Омир загатва, че прежеждията на Одисей няма да приключат със завръщането му в неговата родина:

*бяха безсмъртните вече отсъдили той да се върне,
но и в Итака не щеше сред своите близки да
свърши страшните мъки*

Омир
Одисея I, 16-18

Омир пише, че след като се завърне в Итака на Одисей му предстои още едно последно пътуване, предначертано от сянката на пророка Тирезий в подземното царство Аид:

Одисей избива женехите

*След като всички женихи в палатите свои
изтребихи*

*с острието на меча открито или с измама,
тръгвай веднага да бродихи с пригодно весло в
ръката*

*чак до мъже доде стигнеш, които не знаят
морето*

*и за подправка не слагат те никога сол в яди-
вата,*

*нито са чували още за кораби пурпурногърди,
ни за веслата пригодни – крилата на бързия
кораб.*

*Сигурен знак ще ти кажа сега и добре запомни
го:*

*Друг пътешественик, срещнат по пътя, кога
те запита:*

*“Що си понесъл на рамо блестящо веялна лопа-
та”,*

*спри се и тозчас забий във земята веслото
пригодно,*

*жертва достойна отдай на властителя бог
Посейдона -*

*бик заколи, и овен, и глиган, що свинете опло-
жда,*

*после върни се дома и отдай хекатомби свеще-
ни*

на боговете всевечни, които владеят небето.

*Накрая далеч от бурливата шир на морето
смърт*

*ще те стигне спокойна и сетния ден ще доча-
каш*

*немошен в старост приятна, край теб ще
живеят щастливо*

*твоите подвластни. Това ти предричам и то
ще се сбъдне.*

Омир

Одисея XI, 119-137

Това пътуване и последвалите го събития обаче не са описани в „Одисея“. Според древногръцкият писател Аполодор, Одисей стигнал пеш до земите на теспротите (днешна северозападна Гърция), където омилюстивил Посейдон с жертвоприношение според предсказанията на Тирезий. Там Одисей се оженил за царицата на теспротите Калидика, от която имал син и победил в битка войската на съседния цар. След смъртта на Калидика Одисей оставил царската власт на сина им и се върнал

в Итака, където по неочакван начин приключил неговият жизнен път:

*Телегон научил от Кирка, че е син на
Одисей, и се отправил по море да го търси.
Отишъл*

*и в Итака, където му се приискало да задигне
добитък от тамошните стада. Одисей се при-
текъл на помощ*

*и Телегон без да знае срещу кого се е изправил
го пробол с копие, което имало връх от рибамеч.*

Аполодор

Митологическа библиотека

Епитоме VII, 34-36

Творбите на някои други антични автори съдържат различни варианти за края на Одисей. Според древногръцкият историк Плутарх, близките на убитите женихи изправили Одисей на съд. Двете страни избрали за арбитър синът на Ахил-Неоптолем. Той осъдил Одисей на изгнание заради убийствата на женихите, а близките им наказал да плащат годишно обезщетение на Одисей за нанесените вреди в негово отсъствие. Одисей напуснал Итака и се заселил в Италия, а обезщетението било изплащано на неговия син Телемах. Римският поет Сервий пише, че докато Одисей отсъствал от своето царство, неговата съпруга Пенелопа се поддала на ухажванията на женихите и родила от всички тях Пан. Когато Одисей се завърнал в Итака и видял уродливото дете, ужасен той побегнал без посока от своя дом.

Одисей и сирените.

Някои от античните автори посочват отделни топоними като доказателство за това, че Одисей е плавал и във водите на Атлантическия океан. Омир обаче никъде не споменава в своята поема, че Одисей е преминал отвъд стълбовете на Херакъл (Гибралтарският проток). Този факт се приема като доказателство, че въпросното плаване се е състояло след завръщането на Одисей в Итака. Древногръцкият географ Страбон споменава в своето описание на античния свят за град Одисея и храм на богинята Атина в планините на Иберия (днешна Испания): „...в планинската земя, може да се види град Одисея, и в него - храм на Атина ... в храма на Атина са окачени щитове и носови украси на кораби, като паметници за странствуванията на Одисей“. Отделни антични автори - Страбон, Плиний Стари и Помпоний Мела описват укрепеното селище *Olisipo; Ulyssippo* (лат.) - Олисипо, което се е намирало на атлантическия бряг на Лузитания, близо до устието на златоносната река Тагос. Това подробно географско описание дава възможност въпросното антично селище да се идентифицира със съвременния Лисабон - столицата на Португалия. Според два римски автора от късноантичната епоха (IV-V в.) - Солин и Марциан Капела, селището Олисипо е било основано от Одисей. Това твърдение се възприема и преповтаря от някои

Линеар Б (Таблица)

“През последните години ние станаме свидетели на едно събитие, което имаше голямо значение за изучаването на гръцката история: писмеността, наречена линеар Б, която до този момент си оставаше загадка, бе разчетена през 1953 г. от англичаните Вентрис и Чадуик, а успехите, постигнати оттогава насам, потвърдиха онова, което двамата английски учени бяха установили от самото начало: че транскрибираният на тази писменост език е гръцки. Това откритие има огромно значение може би не толкова поради съдържанието на текстовете, които вече разбираме, колкото поради новите перспективи, които то ни разкрива върху наченките на гръцката цивилизация. Наистина добре известно бе от легендарните предания, събрани в Омировите поеми, от историци и митографи, че индоевропейските народи, предшественици и близки родственици на гърците от героическите времена, са проникнали на полуострова през II хилядолетие пр.н.ера. Според Омир те се наричали ахейци и се предполага, че тяхното име фигурира в някои египетски и хетитски документи. Приписваше им се определяща роля в развитието на т. нар. микенска култура, разкрита при разкопки в континентална Гърция и на много други места в средиземноморския басейн. Но твърде често се изтъкваше сродството на тази цивилизация с онази критска цивилизация, която сър Артър

Еванс разкри в началото на века от руините на Кносос в Крит, и се бе наложило убеждението, че между разцвета на микенската култура към XIV—XIII в. и наченките на архаична Гърция през VIII в. е имало рязко и продължително прекъсване. Смяташе се, че тъмният период, който някои наричат „гръцко средновековие“, с недостатъчно познатите, но дълбоки сътресения, които прозират в него, разделя два свята — пределинския свят от II хилядолетие, изчезнал през XII в. в последователните вълни на дорийското нахлуване, и гръцкия свят в същинския смисъл на думата, който започва с Омир. Наистина от двадесетина години насам благодарение на многобройните вази, намерени предимно в некрополите на Атика, проучванията на археолозите позволиха да се нюансират тези гледища, като разкриха приемственост между микенското и геометричното изкуство от XII - VII в. пр. н. е. За да се обозначат етапите на този преход, бяха създадени термините “субмикенски” и “протогеометричен” и се установи постепенно една относителна хронология на керамиката. Но учените все още се колебаеха да направят категорични изводи в исторически план и микенците продължаваха да бъдат считани за прагърци....
...микенците са гърци или поне са говорили гръцки, което е съществено за нас, понеже принадлежността към гръцкия свят се проявява преди всичко в езика.”

средновековни автори – Изидор от Севиля, рицарят-кръстоносец Раул от Гленвил, епископът на Милано Арнулф, както и в житието на Св. Антоний. В латинските текстове името на античното селище е изписано *Ulixisbona*; *Ulixbona*. Относно неговата етимология съществуват различни хипотези. През средновековието се е смятало, че въпросният топоним представлява комбинация от латинската форма на имената на Одисей (*Ulix*) и това на неговата дъщеря Бонна (*Bona*). В друго, по-късно тълкуване името на неизвестната одисеева дъщеря е заменено от латинския епитет *bona* (добра), с който се характеризира зе-

Страбон, Псевдо-Скимнос и Плиний Стари, отбелязват в своите творби, че преселници от град Милет са основали Одесос по времето, когато в Мидия (древно царство, заемало части от територията на днешен Иран и Турция) управлявал цар Астиаг – ок. 570 г. пр. Хр. Въпреки тази подробна информация за античния град, значението на неговото име дълго време оставало необяснимо. През VI в. византийският географ Стефан извежда произхода на античния топоним от името на Одисей. Отделни средновековни автори възприемат това тълкуване: анонимният географ от Равена описва града с името *Odiseos*, визан-

Двореца в Итака

мята, на която Одисей основал въпросното селище. Съвременните лингвистични анализи категорично отричат всякакви опити за тълкуване на този античен топоним, в които се използва името на Одисей. Предполага се, че той има негръцки, най-вероятно местен – келтски произход.

Името на един друг античен град – Одесос (съвременния град Варна), фонетично е много близко до това на Омировия герой. Дълго време въпросният топоним е бил приеман като доказателство за връзка между Одисей и древния Евксински Понт (дн. Черно Море). Античните автори

тийския хронограф Теофан – *Odyssopolin*; църковният историк Никифор Калист – *Ulyssopolis* (градът на Одисей). Варненски краеведи от началото на XX в., комбинирайки античните сведения за основаването на града със средновековните тълкувания на неговото име смятат, че Одесос е именуван „в чест на големия мореплавател Одисей“. Съвременните лингвистични анализи доказват, че този топоним не е със старогръцки, а с карийски произход и поради тази причина няма нищо общо с името на Омировия герой. Думата „одесос“ се превежда „воден“ и съответно характеризира местоположението на античното селище.

Липсата на единно мнение в античната литература относно края на Одисей затруднява всякакви опити за издирването на неговия евентуален гроб. От друга страна филолозите и историците са на мнение, че Одисей не е реална историческа личност, а представлява сборен образ, получен от комбинацията на отделни произведения, обединени от Омир в една епическа поема. Археолозите по света категорично отричат сензационно оповестената от гръцките учени връзка между археологическите находки на островите Кефалония и Итака с митичния Одисей. Въпреки всичко скептицизмът не трябва да спъва откривателските пориви. Та нали Хайнрих Шлиман откри останките от Троя и Микена точно защото повярва в легендите.

Одисей и Пенелопа ➤

